

УДК 339.7

Черемісова Т.А., к.е.н., доцент

Інститут підприємства «Стратегія», м. Жовті Води

ФІНАНСИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ОРГАНІЗАЦІЇ

У статті розглянуто сутність, особливості та функції фінансів ЄС у розрізі доходів загального бюджету та спеціальних структурних фондів; визначено принципи побудови бюджету ЄС та договірні обмеження щодо формування доходної та витратної частин бюджету; досліджено структуру доходів бюджету ЄС; з'ясовано основні пріоритети фінансової політики ЄС на основі дослідження складових Європейського фінансового механізму.

Ключові слова: фінанси, бюджет, спеціальні структурні фонди, доходи, витрати, структура бюджету, фінансова політика, фінансовий механізм, єдина валютна система.

Cheremisova T.A.

EU FINANCE AND FEATURES OF THEIR FORMATION

The main achievements of the European Union on the international financial market have been defined in the article. The total budget of the EU and special structural funds as the main financial foundation of the European Union have been described. The principles of effective financial management of the EU budget have been revealed. The essence and features of EU finance only from its own financial resources participating countries have been considered. Income structure of the EU budget has been investigated. Links of the European financial mechanism in terms of reducing the share of the financial resources allocated to the total appropriations of the EU have been submitted. The main priorities of the EU on the basis of research financial framework for the years 2007-2013 have been identified. Single monetary system is the result of the convergence of national financial systems in the process of globalization has been investigated. Major institutions in the financial management of the EU and their role have been specified.

Keywords: finance, budget, special structural funds, income, expenses, budget structure, financial policy, financial mechanism, single monetary system.

Черемісова Т.А.

ФИНАНСЫ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА И ОСОБЕННОСТИ ИХ ОРГАНИЗАЦИИ

В статье рассмотрена сущность, особенности и функции финансов ЕС в разрезе доходов общего бюджета и специальных структурных фондов; определены принципы построения бюджета ЕС и договорные ограничения по формированию доходной и расходной частей бюджета; исследована структура доходов бюджета ЕС; выяснены основные приоритеты финансовой политики ЕС на основе исследования составляющих Европейского финансового механизма.

Ключевые слова: финансы, бюджет, специальные структурные фонды, доходы, расходы, структура бюджета, финансовая политика, финансовый механизм, единая валютная система.

Постанова проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Європейський союз (ЄС) – інтеграційне об'єднання європейських держав, які зберігаючи власну національну незалежність, тісно кооплюють свою зовнішню та внутрішню політику і управляють певними сферами загальної компетенції. Формування Євросоюзу розпочалося у 1950 році. Його розширення безперервно продовжується й сьогодні.

Основні досягнення Європейського Союзу на міжнародному фінансовому ринку:

- створення єдиного ринку для країн-учасників, що забезпечує свободу переміщення осіб, товарів, послуг і капіталу;
- формування економічного і валютного союзу, в основі якого покладено єдину грошову одиницю ЄС - євро (за виключенням окремих країн, що з різних причин зберегли в обігу свої національні валюти);
- розробка і реалізація інститутами Європейського Союзу загальної фінансово-економічної політики (уніфікація та гармонізація фінансового законодавства);
- встановлення партнерських фінансово-економічних відносин з іноземними державами.

Європейська інтеграція сприяє забезпеченню фінансової стабільності та економічному процвітання країн-членів ЄС, тому детальне вивчення особливостей утворення фінансів ЄС є вкрай важливим і особливо актуальним в умовах євроінтеграційних трансформацій, що відбуваються в Україні в даний час.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми.

Після ретельного аналізу та детального огляду останніх джерел і публікацій, нами з'ясовано, що питання формування та функціонування фінансів ЄС достатньо активно вивчаються як зарубіжними, так і вітчизняними фахівцями [1-8]. Однак, на наш погляд, уваги науковців потребує визначення особливостей утворення фінансів ЄС у розрізі доходів загального бюджету та спеціальних структурних фондів.

Цілі статті полягають в отриманні уявлення про особливості організації фінансів Європейського Союзу, шляхом дослідження структури доходів загального бюджету та спеціальних структурних фондів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Фінанси Європейського Союзу – це частка міжнародних фінансів, що належить Співтовариству.

Виконання функцій фінансів Європейського Союзу (розподільної, контрольної, стимулюючої, регулюючої, відтворювальної, стабілізаційної тощо) покладено на його адміністрацію (органи влади).

Необхідно мати на увазі, що традиційний для держав поділ органів влади на законодавчі, виконавчі та судові для ЄС не характерний. Якщо Суд ЄС можна сміливо вважати судовим органом, то законодавчі функції належать одночасно Раді ЄС, Європейській комісії та Європарламенту, а виконавчі - Комісії та Раді ЄС.

Фінансовим підґрунтям діяльності Європейського союзу є загальний *бюджет ЄС* та *спеціальні структурні фонди*.

Загальний бюджет Європейського Союзу – це документ, який встановлює і санкціонує загальну суму доходів і витрат на кожен рік, що вважаються необхідними для Співтовариства.

Бюджет ЄС побудовано принципах ефективного фінансового управління:

- *Принцип єдності* та *принцип бюджетної точності* означає, що всі доходи і витрати співтовариства повинні бути включені в єдиний документ;

- *Принцип строковості* (періодичності) означає, що бюджет повинен прийматися на один бюджетний рік, а кошти заплановані на поточний бюджетний рік повинні, в принципі, бути використані протягом такого року;

- *Принцип рівноваги* означає, що прогнози щодо надходжень на бюджетний рік повинні дорівнювати асигнуванням на цей рік;

- *Принцип одиниці обліку*, за яким бюджет планується й виконується в євро і рахунки відображаються у євро;

- *Принцип універсальності* означає, що загальний дохід може бути використаний для покриття загальних асигнувань бюджету, за винятком обмеженої кількості доходів, що виділяються на конкретні статті витрат. Всі доходи і витрати в повному обсязі складають бюджет без коригування у відношенні один до одного;

- *Принцип специфікації* означає, що всі асигнування повинні здійснюватися з конкретною метою, щоб уникнути плутанини між ними;

- *Принцип раціонального управління фінансами* базується на принципах економічності, ефективності та дієвості;

- *Принцип прозорості (відкритості)*, забезпечення доступності та надійності інформації про нахвики і реалізацію бюджетного процесу

Формування доходної та витратної частин бюджету ЄС здійснюється з урахуванням таких договірних обмежень:

- бюджет Союзу не повинен бути в дефіциті, а це означає, що дохід повинен покривати всі витрати:

- максимальний розмір витрат ЄС віломий як "*граничні ресурси*", узгоджується між країнами-учасниками в багатопічних уголах.

Особливостями фінансів ЄС є те, що вони утворюються повністю за рахунок власних фінансових ресурсів, без обмеження інших витрат джерел, а їх збором і перелачею до бюджету ЄС займаються безпосередньо країни-учасники. З метою підтримки бюджетної дисципліни Європейський Союз не приймає будь-які рішення, які можуть мати істотні наслідки для бюджету без надання гарантій щодо можливості фінансування в межах власних коштів Союзу. Ось чому принцип рівноваги надходжень та асигнувань на бюджетний рік є дуже важливим: запозичення для покриття будь-якого дефіциту бюджету що може виникнути не сумісні з власною системою ресурсів ЄС. Держави-члени повинні співпрацювати з Європейським Союзом у цьому напрямку.

За даними ЄС [9], доходи поділяються на чотири категорії (рис. 1):

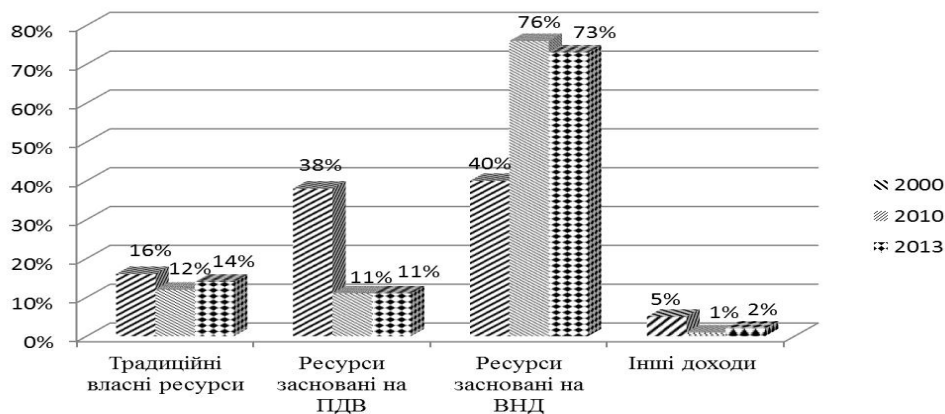

Рис. 1. Структура доходів бюджету ЄС в 2000, в 2010 та в 2013 роках

1. Традиційні власні ресурси – це, в основному, імпортне мито за ввезення товарів до країн ЄС. Ввізне мито справляється в державі, де відбувається імпорт і передається в бюджет ЄС в повному обсязі за вирахування витрат на адміністрування податку. Європейська комісія має у своєму складі інспекторів для забезпечення дотримання правил збору цих податків у країнах Союзу. Останні, в свою чергу, несуть повну відповідальність за порушення договірних умов передавання доходів в бюджет ЄС і повинні здійснювати вішкодування збитків за рахунок своїх власних коштів.

2. Ресурси засновані на ПДВ. Податок на додану вартість - це податок, який сплачується від продажу товарів (робіт, послуг) на території Європейського Союзу і позраховується країнами-учасниками ЄС по єдиній системі, що визначена директивами Ради ЄС, прийнятими в різні роки.

Доходи, що надходять до бюджету ЄС від податку на додану вартість, являють собою суми відрахувань від ПДВ, зібраного у країнах-членах Співтовариства

Хоча зберігається значна диференціація за структурою ставок ПДВ в Євросоюзі та за їх рівнями, але існують рамкові положення відносно:

- можливості застосування не більше двох ставок ПДВ (стандартної і зниженої);
- мінімальних позмінів стандартних та знижених (пільгових) ставок ПДВ;
- заборони застосування підвищених ставок ПДВ для товарів і послуг соціальної спрямованості.

Так за офіційними даними, стандартні ставки ПДВ у країнах ЄС станом на 01 січня 2013 року коливаються від 10% до 30% [10].

Так за офіційними даними стандартні ставки ПДВ у країнах ЄС станом на 01 січня 2010 року коливаються від 15% (Кіпр, Люксембург) до 25% (Данія, Швеція).

У пропозиціях щодо подальшої гармонізації законодавства країн-членів у податковій сфері Європейська Комісія висловлюється за зближення ставок ПДВ в тій мірі, в якій це необхідно для обмеження ризику спотворення умов конкуренції (різниця в декілька процентних пунктів на лому експертів Комісії істотно не впливає на функціонування єдиного ринку). Можна вважати, що розрив в рівні ПДВ в окремих країнах ЄС набуде тенденцію до зниження, головним чином за рахунок скорочення числа знижених ставок, але національні особливості податкової системи збережуться й надалі.

Оскільки ставки податку на додану вартість та пільги неоднакові в різних європейських країнах, для розрахунку суми відрахувань використовується «взгоджена» база обчислення ПДВ. Крім того, вона не може бути більше, ніж 50% від ВНП (ВНД) країни. Ставка відрахувань у єдиний бюджет ЄС від податкової бази, за офіційними даними, становить 0,30%, але вона може варіювати в деяких країнах. Так, в 2007-2013 роках ставки, запропоновані для Австрії і Німеччини - 0,225% і 0,15% відповідно, для Нідерландів і Швеції - 0,1% [10].

Країни-члени ЄС здійснюють розрахунок сум відрахувань від ПДВ після закінчення бюджетного року. ЄС розглядає та перевіряє точність розрахунку і звітує

перед країною. Переговори ведуться до задоволення інтересів обох сторін або передаються на розгляд у Європейській суд для прийняття остаточного рішення. Доходи загального бюджету ЄС від ПДВ у 2013 та 2010 році були заплановані на рівні 11% загальної виручки в той час як в 2000 році вони склали 38% (див. рис. 1).

Наявність ПЛВ в полатковій системі лержави – обов'язкова умова її приєднання до ЄС. тому що фінансові надходження від податку на додану вартість – важливе джерело формування бюджету ЄС.

3. Ресурси засновані на валовому національному доході (ВНД або ВНП) всіх вхідних у ЄС держав. Сьогодні вони утворюють найбільше джерело доходів (див. рис. 1). Це балансує стаття, яка визначається виходячи з розмірів ВНП за узгодженими правилами відповідно до потреб бюджету. Країни-учасниці ЄС можуть користуватися деяким коректуванням при розрахунку своїх внесків. Спільні питання вирішуються за допомогою контрольних перевірок, переговорів, звернень до Європейського суду.

Нахолження в загальний бюджет ЄС від ВНП та ПЛВ здійснюються щомісячно на основі затвердженого кошторису, що може переглядатися та уточнюватися.

4. Інші доходи становлять приблизно 1-5% загального бюджету ЄС (див. рис. 1) і включають:

- відсотки за вкладами або за простроченими платежами;
- штрафи з підприємств за порушення конкуренції або інших законів;
- полатки із заробітної плати співробітників ЄС;
- внески країн-учасниць ЄС для фінансування громадських програм;
- платежі, що не входять до організацій ЄС;
- будь-які інші кошти, що залишилися від попереднього бюджету.

Отже, частина власних доходів ЄС формується за рахунок непрямих виплат з казни країн-учасників. У рамках ЄС єдиних податків в даний час не існує, за винятком митних зборів, що складають традиційні власні ресурси. Найбільш перспективними, з точки зору фінансування діяльності ЄС, є ресурси, засновані на ВНД. Таким чином, потоки доходів до бюджету ЄС є приблизно пропорційними багатству країн-учасниць.

Європейська Рада за Конституцією ЄС має право створити нові категорії власних ресурсів або скасувати існуючу категорію за згодою Європейського парламенту та держав-членів Співтовариства. Останнім часом, в якості нових категорій власних ресурсів розглядається можливість впровадження європейських податків.

З метою дотримання жорсткої бюджетної дисципліни та запобігання виникненню дефіциту бюджету, гранична величина загальних доходів ЄС (власних ресурсів) завжди дорівнює максимальному розміру витрат ЄС (граничних ресурсів). Розмір «граничних ресурсів» бюджету ЄС встановлено за домовленістю країн-учасників і Європарламенту в процентному вираженні. У 2013 році вони становлять 1.23% від валового національного доходу (ВНД) Союзу, що складає приблизно 293 євро на одного громадянина ЄС в середньому. Для порівняння приблизно 45% від загального обсягу ВНД Союзу витрачається країнами-учасниками на реалізацію національної, регіональної та місцевої політики.

Багаторічні угоди між країнами-учасниками ЄС узгоджуються Європейським парламентом, Радою міністрів та Європейською комісією, яка контролює зміни бюджету ЄС за статтями витрат протягом певного періоду часу. Ці угоди містять «багаторічні фінансові перспективи», що встановлюють максимальні суми витрат в межах своїх власних ресурсів для чітко визначеного періоду часу. Такий захід виявився необхідним через зростання напруженості в відносинах між двома гілками влади, що мають бюджетні повноваження (Європейським Парламентом та Радою) і спрямований на поліпшення реалізації бюджетної процедури при одночасному забезпеченні бюджетної дисципліни.

Перші фінансові рамки були узгоджені в 1988 році під назвою "фінансова перспектива" і були засновані на добровільній уголі між 3 інститутами: Європейським парламентом, Радою та Комісією. Обов'язковість багаторічних фінансових рамок встановлено Лісабонським договором. Їх тривалість повинна бути не меншою за п'ять років, а їх дія може продовжуватися до прийняття нової Міжвідомчої уголи між Європейським парламентом, Радою і Комісією. В ній викладено правила та процедури управління фінансовими ресурсами із року в рік (перегляд, технічні коректування тощо) для поліпшення щорічної бюджетної процедури.

Існуючі фінансові рамки, що охоплюють семирічний період (з 2007 по 2013 рік),

було встановлено 17 травня 2006 року за необхідністю відбудовується їх переплял з метою підвищення ефективності фінансового менеджменту. На сьогодні Європейський фінансовий механізм складається з шести ланок обов'язкових асигнувань, які подано нижче за рівнем зменшення частки виділених фінансових ресурсів в загальній сумі асигнувань ЄС в 2007-2013 роках:

1. Стійке зростання;
2. Збереження та раціональне використання природних ресурсів;
3. Європейський Союз в якості глобального гравця;
4. Адміністрація;
5. Громадянство, свобода безпека та правосуддя;
6. Компенсація (в зв'язку з останнім розширенням союзу).

Дослідження фінансових рамок у 2007-2013 роках, дозволяє визначити основні пріоритети Союзу:

- Подальша інтеграція в єдиний ринок для досягнення сталого економічного зростання, реалізації економічної, соціальної та екологічної політики в цьому напрямку:

- Створення цілісної Європи як глобального гравця – наліхнуло Союз виконувати свої обов'язки на регіональному рівні, сприяти сталому розвитку та сприяти півільній і стратегічній безпеці.

- Придавати більше уваги концепції європейського громадянства заповнивши простір свободи, справедливості, безпеки і доступу до основних товарів та послуг.

Найважливіші бюджетні статті у 2007-2013 роках реалізувалися через такі спеціальні структурні фонди ЄС:

- Європейський фонд регіонального розвитку (створений задля допомоги регіонам, що відстають у розвитку);

- Європейський соціальний фонд (стимулює перекваліфікацію трудових ресурсів і професійне навчання молоді задля зменшення рівня рівня безробіття в регіонах);

- Фонд єдності (сприяє економічному зближенню держав-членів і орієнтований на розвиток країн з найменшими показниками ВВП на душу населення).

Основна задача фінансової політики ЄС полягає в перерозподілі доходів відповідно до пріоритетів розвитку Співтовариства. Зазвичай менш благополучні держави-члени ЄС одержують пропорційно більше і більшість країн отримує більше, ніж вони платять до бюджету.

Всі доходи і витрати Співтовариства повинні передбачатися бюджетними статтями на кожний фінансовий рік і включатися до бюджету, що є предметом переговорів між Європейським парламентом та Радою ЄС на основі пропозицій Комісії.

Розкриваючи сутність та особливості фінансів ЄС не можливо обійти увагою єдину валютну систему (ЄВС), яка стала результатом зближення національних фінансових систем в процесі глобалізації. Головним компонентом ЄВС виступає єдина валюта, яка отримала назву «євро». Вона стала єдиним законним платіжним засобом у країнах Єврозони та потужним інструментом їх консолідації та конкурентної боротьби з іншими світовими фінансовими центрами.

Усього 18 країн ЄС вступили до ЄВС та перейшли на євро, відмовившись від національних валют. Інші 10 країн – Данія, Швеція, Велика Британія, Болгарія, Чехія, Угорщина, Литва, Польща, Румунія через проблеми економічного і фінансового характеру переглянули терміни вступу до Єврозони. Але такий перехід – лише питання часу, оскільки він є основною вимогою для вступу у ЄС.

Вступ до ЄВС призводить до змін на ринку капіталу та необхідності здійснення жорсткої грошово-кредитної та фіскальної політики щодо обмеження розмірів бюджетного дефіциту, державних витрат, розмірів державного боргу, процентних ставок, а також інфляції.

Економічний потенціал країн, що увійшли в Єврозону, закріпив позиції євро на світових фінансових ринках. Спостерігається поступова тенденція щодо збільшення курсу євро по відношенню до долара. Частка світового експорту, що припадає на євро постійно збільшується – це свідчить про збільшення його використання в міжнародних фінансових розрахунках. За євро закріплюються позиції світової резервної валюти. Подальше зростання привабливості євро в якості інвестиційного активу буде залежати від стабільності фінансових систем країн, що належать до Єврозони, обраної грошово-

кредитної та фіскальної політики.

У керуванні фінансами ЄС. окрім вищезгаданих інститутів, важлива роль належить: Європейському центральному банку, Європейській рахунковій палаті, Європейському інвестиційному банку. Економічному і соціальному комітету.

Європейський центральний банк - установа, що має статус юридичної особи і здійснює управління фінансами регіону. Тільки Європейський центральний банк здійснює випуск в обіг євро та визначає єдину грошово-кредитну політику регіону. Це загальний центральний банк для всіх держав Єврозони.

Європейська рахункова палата – установа, що здійснює аудит всіх доходів і витрат різного роду фондів і фінансових інститутів ЄС і забезпечує ефективний фінансовий менеджмент. Вона повинна складатися із представників кожної держави-члена, які повинні бути повністю незалежні у виконанні своїх обов'язків в загальних інтересах ЄС.

Європейський інвестиційний банк, будучи незалежною організацією, приймає участь в фінансуванні капіталовкладень ЄС шляхом довгострокових кредитів і гарантій.

Економічний і соціальний комітет – не консультативний орган ЄС. Він консультує Раду та Комісію і дає висновки з економічних і соціальних питань.

Висновки. Глобалізація фінансової системи та світова фінансова криза вимагають посилення та розширення національного та наднаціонального контролю ЄС. Раніше в фінансовому регулюванні переважали внутрішні органи влади країн-учасниць Співтовариства, що, як показує досвід, призвело до тотальної невдачі. Ось чому актуальним для ЄС залишається створення ефективного загальноєвропейського контрольно-регулюючого органу.

Список використаних джерел:

1. Бойцун Н.С. Міжнародні фінанси: Навч. посібник. / Н.С. Бойцун, Н.В. Стукало. – 2-ге вид. -К. Професіонал, 2005. – 336 с.
2. . Боринець С.Я. Міжнародні фінанси: Навч. посібник. / . С.Я. Боринець – 2-ге вид. -К.: Знання, 2002. – 311 с.
3. Право Європейського Союзу: навчальний посібник / відпов. ред. Петров Р. А.; Міністерство освіти і науки України, Національний університет "Кієво-Могилянська академія". - Київ: Істина, 2010. - 376 с.
4. Яковюк І.В. Азбука європейської інтеграції: Навч.-метод. посібник. / І. Яковюк, Л.Трагнюк, В.Меделяєв. - Харків: «Апекс+», 2006.– 168 с.
5. Міжнародні фінанси : Навч. посібник / Ред. Ю.Г. Козак. - 3-є вид., перероб. і доп. – К. : Центр навч. літ., 2007. - 640 с.
6. Фінанси: курс для фінансистів: Навч. посіб./ За ред.В.І.Оспіщева . –К.: Знання, 2008.- 567 с.
7. Лисицын А. Ю. Валютная политика. Валютный союз. Евро / Под общ. ред.: А. Н. Козьрин. М. : Центр публично-правовых исследований, 2008. – 108 с.
8. Фінанси: Підручник / За ред. Юрій С.І., Федосова В.М. – К.:Знання, 2008. - 611 с. .
9. Офіційний сайт Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.eu/>
10. Офіційний сайт Європейської комісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/budget/biblio/documents/2013/2013_en.cfm

Рецензент Зінченко О.А.